

заборгованості щодо ВВП та використання позик держави для розвитку національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисюк О. Шляхи оптимізації державного боргу в сучасних умовах / О. Борисюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2015. – Вип. 1. – С. 39–43.
2. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 50–51. – Ст. 572 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Карлін М.І. Державні фінанси України : [навч. посіб.] / М.І. Карлін. – К. : Знання, 2008. – 348 с.
4. Федосов В. Бюджетний дефіцит у контексті західної фінансової теорії і практики / В. Федосов, Л. Гладченко // Финансовый риск. – 2009. – № 3. – С. 19–32.
5. Воробйов Ю.М. Державний борг та його вплив на соціально-економічний стан України в умовах світової фінансової кризи / Ю.М. Воробйов, О.І. Гриценко // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2009. – № 1. – С. 22–34.
6. Вахненко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки / Т.П. Вахненко. – К. : Альтерпрес, 2000. – 152 с.
7. Фінансовий портал Міністерства фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
8. Сімків Л.Є. Державний борг України: сучасний стан та основні тенденції / Л.Є. Сімків, Ю.Д. Лозяк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – С. 32–35.
9. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page2>.
10. Федорович І.М. Прогнозна оцінка та аналіз витрат на обслуговування державного боргу/ І.М. Федорович// Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 27. – С. 114–120.
11. Наказ Міністерства від 29.01.2016 № 27 «Про затвердження Програми управління державним боргом на 2016 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/nakaz-ministerstva-vid--pro-zatverdzhennia-prohramy-upravlinnia-derzhavnym-borhom-na--rik?category=borg&subcategory=derzhavnij-borg>.
12. Бюджетна система : [підручник] / С. І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, О.П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 624 с.

УДК 332.33

Гаража О.П.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами та кадастру
Харківського національного аграрного університету
імені В.В. Докучаєва*

ВИДИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто види ефективності в економіці управління земельними ресурсами. Встановлено, що наразі існує проблема у визначенні показників для нових видів ефективності. Визначено, що найбільш вивчена ефективність системи управління земельними ресурсами. Запропоновано узагальнюючу класифікацію існуючих видів ефективності управління земельними ресурсами. Обґрунтовано показники ефективності управління.

Ключові слова: економіка управління, система управління, земельний менеджмент, ефективність, види, землекористування.

Гаража Е.П. ВИДЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫМИ РЕСУРСАМИ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены виды эффективности в экономике управления земельными ресурсами. Установлено, что в настоящее время существует проблема в определении показателей для новых видов эффективности. Определено, что наиболее изучена эффективность системы управления земельными ресурсами. Предложена обобщающая классификация существующих видов эффективности управления земельными ресурсами. Обоснованы показатели эффективности управления.

Ключевые слова: экономика управления, система управления, земельный менеджмент, эффективность, виды, землепользование.

Garazha Y.P. TYPES OF EFFICIENCY IN THE LAND RESOURCES MANAGEMENT SYSTEM OF UKRAINE

The types of efficiency in Economics of land resources management are discussed in the article. Nowadays, there is a problem in the definition of indicators for new types of efficiency. It has been determined that the most studied efficiency of land resources management system. A generalizing classification of existing efficient types of land resources management is proposed. Indicators of land management efficiency are substantiated.

Keywords: economy management, management system, land management, efficiency, types, land tenure.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки управлінська діяльність стосовно використання земельних ресурсів впливає на кінцеві результати господарського процесу не тільки цілої держави, але й кожного окремо взятого підприємства. Динамічність економічної системи спонукає до постійного вдосконалення та адаптації управлінської діяльності до умов виробництва, конкурентного середовища, потреб споживачів та землекористувачів, земельних відносин та ринку землі.

Управління земельними ресурсами як система організації народногосподарського використання землі є головною умовою ефективної і продуктив-

ної діяльності не тільки галузей національної економіки, але й окремих підприємств. Управління земельними ресурсами на рівні окремої господарської одиниці трансформується в земельний менеджмент. Така трансформація визнана світовою спільнотою вчених – управлінців та економістів. Як і будь-яка діяльність, управління потребує всебічної оцінки і визначення рівня ефективності. Теоретична розробка ефективності системи управління земельними ресурсами має певні доробки, але потребує узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові роботи стосовно дослідження управління земельними

ресурсами проводились вітчизняними та закордонними науковцями. Фундаментальні праці щодо ефективності системи управління створили Ф.У.Тейлор [1], А.Файоль, М.І.Туган-Барановський [2] та ін. Надвали характеристику ефективності управління земельними ресурсами А.А.Варламов [3], А.М.Третьак [4], О.І.Гуторов, О.О.Гуторова [5], І.М.Песчанська [6] та ін. Проте розроблена теоретична база потребує вдосконалення, а особливої визначення та оцінки – детальнішого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Створення ефективної системи управління земельними ресурсами вкладається у завдання держави незалежно від її політичного устрою та економічного стану. Зміни політико-економічних умов держави спонукали до динамічності системи управління. Ринкові відносини урізноманітнили функції системи управління, що послугувало базою для виникнення різноманітних видів її ефективності.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних питань ефективності управлінської системи в економіці управління земельними ресурсами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління земельними ресурсами в сучасних ринкових умовах поділяють на три типи: 1) ринковий тип – пропозиція і попит на земельні ділянки регулюється шляхом прямого або опосередкованого управління; 2) державний тип – створення та вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази управління земельними ресурсами; 3) змішаний тип – поєднання ринкового та державного типів управління земельними ресурсами. Як показує практика, найбільш ефективним виявився третій тип (змішаний), який поєднує в собі ринкові та державні важелі управління земельними ресурсами. Існує сукупність факторів, що впливають на ефективність управлінського рішення: час та період управління; ступінь розвитку законодавства; економічний стан у державі; регіональні економічні умови; рівень інформаційної бази тощо.

Досліджуючи економічний зміст ефективності управління земельними ресурсами, потрібно урахувати додатково три економічні категорії: час, період та інформацію. Управління земельними ресурсами як система підпорядковується закону «зростаючих витрат» та закону «спадаючої дохідності». Перший закон обґрунтовується тим, що для збільшення управлінської інформації збільшуються витрати на її отримання. Другий закон показує, що до незмінної базової сукупності інформації час від часу накладаються витрати на отримання додаткової інформації. На дохідність та затратність системи управління, яка знаходиться в певному економічному полі держави, впливають фактори рівня технічного та технологічного оснащення, освітній рівень фахівців, актуальність та достовірність земельної інформації кадастру, рівень інфляції тощо. Знаходячись у певній соціально-економічній системі держави, система управління земельними ресурсами використовує первинні та вторинні фактори виробництва. Їх потрібно також урахувати під час визначення ефективності.

Економіка управління земельними ресурсами так само має різні види ефективності. Управління земельними ресурсами представляється як система, яка пов'язана з інформацією, часом та ресурсами, тому поняття ефекту та ефективності мають трохи інший характер трактування. *Ефект* управління – це результат управлінських дій. Ефективність управління – це результативність, яка розраховується співвідношенням ефекту управління до витрат на

управління. У зв'язку з тим, що визначити ефект від управління досить складно, О.І.Гуторов та О.О.Гуторова наголошують на тому, що ефективність управління можна вимірювати за результатами керування об'єктів і процесів (тобто відношенням результату до витрат керованого об'єкту) [5]. *Ефективність* управління земельним фондом – це результативність управлінської діяльності на землях держави всіх форм власності і категорій відносно управлінських витрат. *Ефективність* управління земельними ресурсами – це проведення певного обсягу і виду управлінських дій (в тому числі земельно-кадастрових) для підвищення якості і ступеня використання земельних та інформаційних ресурсів [3]. *Ефективність* управління земельними угіддями – це результативність управлінських дій щодо систематичного використання землі для конкретних господарських цілей за природно-історичними ознаками.

Під час оцінювання ефективності системи управління земельними ресурсами виділяють такі її види: правову, організаційну, технічну, технологічну, економічну, екологічну, соціальну, інформаційну, господарську, бюджетну [3; 7].

Правова ефективність – це результативність від наявності та розвитку законодавчої та нормативно-правової бази. Її показниками є вдосконалення та розвиток правової основи, вирішення земельних спорів тощо.

Організаційна ефективність – результативність від планування, формування та функціонування структури органів управління земельними ресурсами та процесу управління. Її показниками є кількість працівників на 1 га, кількість гектарів на одного працівника, відповідність кадрового забезпечення до необхідних нормативів тощо.

Технічна ефективність – результативність від забезпеченості органів управління сучасною технікою та приладами праці. Її показниками є: наявність комп'ютерної техніки на одного працівника, наявність приладів на одного працівника тощо.

Технологічна ефективність – результативність від використання сучасних технологій на виробництві: геоінформаційних, інформаційних та інших технологій на виробництві та їх інтеперабельність з іншими інформаційними та кадастровими системами. Її показниками є зменшення витрат часу на виконання робіт, зменшення кількості залучених до операційних дій працівників, збільшення обсягів виконуваних робіт, єдність з інформаційними системами, наявність однієї інформаційної системи на всіх рівнях управління тощо.

Економічна ефективність – це результативність заходів з управління землями всього земельного фонду та за категоріями у вартісному вираженні [3]. Її показниками є: збільшення прибутку, зниження терміну окупності витрат тощо. А.А.Варламов поділяє економічну ефективність на абсолютну, фактичну та розрахункову. Абсолютна ефективність виражається віддачею від управлінського рішення (плата за послуги, надання інформації, земельний податок). Фактична ефективність визначається з одноразових та щорічних витрат на систему управління земельними ресурсами і корегування на авторський нагляд за корисністю управлінських рішень щодо функціонування системи. Розрахункова ефективність показує кількість та склад витрат, їх окупність на перспективу з урахуванням нормативних показників [3].

Екологічна ефективність – це створені управлінськими діями умови щодо збереження земельних

ресурсів, інших елементів навколишнього природного середовища та їх поліпшення [3]. Її показниками є: покращання ландшафту, зменшення забруднення, зниження антропогенного навантаження на оточуюче середовище тощо. А.А. Варламов поділяє екологічний ефект на первинний, проміжний і кінцевий. Первинний ефект виражається у зменненні негативного впливу на навколишнє середовище і поліпшенні його стану та в зниженні обсягу забруднення і концентрації шкідливих речовин в ґрунті і воді і повітрі; збільшенні площі придатних до використання земель, скороченні рівня шуму тощо. Проміжний ефект – це зниження забруднення природного та антропогенного середовища до мінімально допустимих норм. Кінцевий ефект полягає у підвищенні тривалості рівня життя населення, зниженні захворюваності людей, ефективності суспільного виробництва і збільшенні валового національного продукту країни [3].

Соціальна ефективність – це створення сприятливих умов для поліпшення життєдіяльності населення, соціального розвитку суспільства, отримуваних унаслідок прийняття управлінського рішення [3]. Її показниками є: престиж від володіння земельною ділянкою, зміна соціального статусу власника земельної ділянки, покращання умов життя та праці, підвищення зайнятості населення тощо [3]. Соціальна ефективність розглядається на загальному (державному, обласному) та індивідуальному рівнях. На загальному рівні вона вимірюється багатогранністю суб'єктів земельних відносин, формуванням земельних відносин, охороною їх прав. Соціальна ефективність розглядає землю як об'єкт соціально-економічних відносин. Вона підвищує соціальний рівень життя населення в цілому держави або області. Соціальна ефективність на індивідуальному рівні виражається високим рівнем соціальної захищеності конкретного суб'єкта; рівнем надання послуг на споживачу ринку; мінімізацією часу, що витрачається споживачами на отримання інформації та послуг; високою якістю сервісного обслуговування; рівнодоступністю всіх членів суспільства до землі як основи їх діяльності та життя [3].

Інформаційна ефективність – результативність від наявності стратегічної та оперативної інформації. Її показниками є наявність стратегічної інформації, наявність оперативної інформації тощо.

Господарська ефективність – результативність від ведення господарської діяльності на землі. Її показниками є: підвищення зайнятості, дохідність домінуючих галузей, загальна кількість галузей на категорії земель за цільовим призначенням, економічне зростання виробництва тощо.

Бюджетна ефективність – результативність від плати за землю і системи оподаткування земель. Її показниками є: збільшення надходжень від земельного податку до бюджету, збільшення зборів під час надання земельно-кадастрової інформації зацікавленим особам тощо.

Під час проведення різних транзакцій із земельними ділянками, контролю та впровадження системи штрафів, економії бюджетних коштів, сплати податків та орендної плати створюється дохід, який надходить до місцевих бюджетів. Постійне зростання цього виду доходу є найголовнішим критерієм ефективності системи управління земельними ресурсами. На базі народногосподарського комплексу держави розглядають ефективність проекту управління, який охоплює державу в цілому, регіони, галузі, організації, установи та окремі підприємства. Коли існує

декілька варіантів проектів управління, то вибирають той, який має найбільший інтегральний показник ефективності з економічної і народногосподарської точок зору (табл. 1).

Таблиця 1
Напрями критеріїв ефективності системи управління земельними ресурсами

№ п/п	Напрями критеріїв	Поділ
1	Господарська значимість	1) Державний 2) Регіональний 3) Локальний
2	Пріоритетність	1) Первинний (основний) 2) Вторинний (допоміжний)
3	Метод розрахунку	1) Витратний 2) Дохідний 3) Витрати – ефективність
4	За результатом	1) Ринкові 2) Фінансові 3) Зовнішні та екологічні 4) Виробничі 5) Регіональні

Джерело: узагальнено автором на основі [3].

Але під час оцінки проекту управління земельними ресурсами є інститути, які можна виразити у вартісних показниках, і ті, що виразити важко. Вартісного вираження знаходять кінцеві результати виробництва, соціальні та екологічні напрями, фінансові показники, інвестиції, кредити та займи. Проте деякі соціальні (підвищення соціального статусу), екологічні (відновлення природних ресурсів), політично-правові (зміна форм власності), економічні (зміна вартості земельної ділянки) результати важко виразити у вартісних показниках.

Управління земельними ресурсами охоплює широке коло питань, а земельний менеджмент – тільки господарського рівня. Так, на рівні окремого підприємства поряд із загальним менеджментом співіснує і земельний менеджмент. О.І. Гуторов, О.О. Гуторова виділяють економічну, організаційну та соціальну ефективність системи менеджменту. Економічна ефективність менеджменту відображає економічні результати діяльності організації за конкретної системи управління. Організаційна ефективність менеджменту характеризує якість побудови організації, її системи управління, прийняття управлінських рішень, реакцію системи управління на стреси, конфлікти, організаційні зміни тощо. Соціальна ефективність менеджменту відображає вплив менеджменту на процеси формування професійних характеристик працівників, у тому числі керівників, формування корпоративного духу, відповідного психологічного клімату в колективі, атмосфери захищеності й причетності до цілей організації, перспектив розвитку соціальних інституцій тощо [5].

І.М. Песчанська поділяє ефективність земельного менеджменту на пріоритетні її види: екологічну, економічну й соціальну ефективність і загальну – технологічну. На її думку ефективність земельного менеджменту – це співвідношення отриманої максимальної кількості сільськогосподарської продукції за мінімумом затрат без шкоди для земельних ресурсів. Учений вважає, що за тривірневої системи управління земельними ресурсами доцільно використовувати для нижнього та середнього рівнів термін «земельний менеджер» (управлінець), а до верхнього рівня управління – категорію «керівник». Керівники повновладні і водночас найбільш відповідальні за діяльність організації. Менеджери (управ-

лінці) середньої ланки очолюють підрозділи, відділи, філії й окремі служби центрального апарату управління. Менеджери нижньої ланки – це організаційний рівень, що знаходиться безпосередньо над виконавцями [6].

А.М. Третяк виділяє такі види ефективності землекористування: екологічну, економічну, інвестиційну і соціальну [4]. *Екологічна ефективність* – це результативність від охорони природи, відтворення і раціонального використання природних ресурсів. За допомогою землевпорядних заходів впливають на довкілля і характер використання землі (екологічна стабільність території, рекультивация земель, їх захист від ерозії, здійснення природо- і землеохоронних заходів). *Економічна ефективність* – результат від впливу організації території на організацію виробництва, і навпаки. Управлінські рішення щодо землевпорядкування території повинні сприяти створенню оптимальних пропорцій виробництва, поліпшенню умов господарювання, що прямо позначається на результативних показниках діяльності підприємств. Причому проекти територіального землеустрою сільськогосподарських підприємств дають змогу вирішувати питання їх оптимального розміру, розміщення, структури виробництва, складу угідь, а проекти внутрішньогосподарського землеустрою сприяють раціональній організації території і різних угідь у конкретному господарстві, створенню найкращих умов для розвитку економіки господарства і неухильного підвищення родючості ґрунтів. *Інвестиційна ефективність* – це результативність від інвестиційної привабливості землекористування, сукупності інвестицій у земельні поліпшення та охорону земель. *Соціальна ефективність* – це результативність від зміцнення

земельних відносин, стабільності прав землекористувачів і власників землі [4].

Висновки. Ефективність в економіці управління земельними ресурсами має різні напрями: ефективність системи управління земельними ресурсами, ефективність земельного менеджменту, ефективність землекористування та землеустрою. Результативність управління земельними ресурсами визначається різними видами ефективності. Проте залишаються майже недослідженими поєднання різних видів ефективності системи управління земельних ресурсів за дво- або трирівневим сполученням.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тейлор Ф.У. Принципи научного менеджмента / Ф.У. Тейлор. – М. : Контроллинг, 1991. – 104 с.
2. Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний / М.І. Туган-Барановський. – К. : Наук. думка, 1994. – 264 с.
3. Варламов А.А. Управление земельными ресурсами : [учебник] / А.А. Варламов. – М. : ГУЗ, 2003. – 781 с.
4. Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування : [навч. посіб.] / А.М. Третяк. – К. : ТОВ ЦЗРУ, 2004. – 542 с.
5. Гуроров О.І. Теоретико-методологічні основи оцінки ефективності управління / О. І. Гуроров, О. О. Гуророва // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 5. – С. 38–47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkhnau_ekon_2013_5_8.
6. Песчанська І.М. Розвиток земельного менеджменту в системі управління земельними ресурсами : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / І.М. Песчанська ; Голов. н.-д. та проєкт. ін-т землеустрою. – К., 2004. – 20 с.
7. Юхновський І.Р. Землекористування в Україні: ефективність управління / І.Р. Юхновський, А.М. Третяк // Вісник аграрної науки: – 2005. – № 7. – С. 5–10.

УДК 330.341.1:633.85

Гнатенко Є.Ю.
аспірант кафедри економіки праці
та розвитку сільських територій
Національного університету біоресурсів
та природокористування України

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

У статті висвітлено значення олійних культур, охарактеризовано сучасний стан виробництва даних культур в Україні та світі, проаналізовано динаміку вітчизняних виробників олійних культур, окреслено напрями подальшого розвитку їх виробництва, зокрема з використанням інноваційних технологій.

Ключові слова: олійні культури, виробництво олійних культур, інноваційні технології, інноваційний розвиток.

Гнатенко Е.Ю. ИННОВАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВА МАСЛИЧНЫХ КУЛЬТУР

В статье освещено значение масличных культур, представлена характеристика современного состояния производства данных культур в Украине и мире, проанализирована динамика отечественного производства масличных культур, очерчены направления дальнейшего развития их производства, в частности с использованием инновационных технологий.

Ключевые слова: масличные культуры, производство масличных культур, инновационные технологии, инновационное развитие.

Gnatenko E.Y. INNOVATION WAYS OF OILSEEDS PRODUCTION DEVELOPMENT

The value of oil seeds is lighted up in the article, description of the modern state of production of these cultures are presented in Ukraine and world, the dynamics of domestic production of oilseeds is analyzed, and directions of further development of production of oilseeds are outlined, in particular, with the use of innovation technologies.

Keywords: oilseeds, production of oilseeds, innovation technologies, innovation development.

Постановка проблеми. Виробництво олійних культур є важливою складовою частиною розвитку сільського господарства та економіки в цілому в

багатьох країнах світу. Саме воно посідає особливе місце у забезпеченні населення цінними продуктами харчування, тваринництва – поживними кормами